

REGANDIREA DEFINITIEI OMULUI. OMUL SI ANIMALUL

Paul Kun

Dupa cum am putut vedea, definitia clasica a omului se caracterizeaza prin cel putin doua trasaturi distinctiv:

1. omul este definit *prin opozitie* de tot restul animalelor, cu ajutorul unei diferente specifice, adica a ceva ce este propriu numai lui.

2. omul este *superior* tuturor celorlalte animale, tocmai datorita acestei diferente.

Dupa cum remarca si Martin Heidegger (*Fiinta si timp*), definitia clasica a omului este tributara viziunii teleologice crestine, care vede temeiul omului nu in sine ci in *afara* lui, in divinitatea dupa chipul si asemanarea careia a fost creat.ⁱ

Aceasta definitie se incadra in paradigma conceptiei crestine a unei ierarhii a creatiei si presupunea ca lumea a fost creata de divinitate *pentru om* ca proprietar, deci ca, desi este si el o creatura, omul ocupa un loc aparte in ansamblul creatiei. Raportul dintre divinitate si om ca raport dintre stapan si sluga era, astfel, transpus in gandirea relatiei omului cu restul animalelor: Dumnezeu a creat lumea *pentru om*, si la fel cum omul trebuie sa-l slujeasca pe Dumnezeu, celelalte animale trebuie sa-l slujeasca pe

**REGANDIREA DEFINITIEI OMULUI.
OMUL SI ANIMALUL**

om. Acest lucru este exprimat foarte clar de mentalitatea evului mediu, iar Tom Regan invoca o gravura medievala in care o felina destul de periculoasa, un leu, altfel destul de realist reprezentat, este redus la dimensiunile inofensive ale unei pisici. Postura in care se afla leul, agatat cu labele din fata de rasa unui calugar, evoca mai curand un animal neputicios care cere de mancare decat o carnasiera mortala. In acest fel, omul capata un fel de invincibilitate in raport cu restul lumii animale.ⁱⁱ In versiunile „laice” ale definitiei, locul nu este ocupat *ab initio*, si, de aceea, omul trebuie sa *lupte cu „Natura”* pentru a ocupa acest loc care i se cuvine.ⁱⁱⁱ

Animalitate si bestialitate

In cosmologia greaca, relatia omului cu animalele este destul de ambigua. Ca si vechii evrei, grecii erau inclinati sa accepte hegemonia omului asupra naturii. Sacrificarea animalelor, centrala pentru religia greaca, afirma prin ritual distinctiile dintre oameni si fiare, in aceiasi masura in care trebuia sa stabileasca conexiunile cu divinul. Aristotel, care a fost primul mare biolog care a incercat sa defineasca natura umana, a dezvoltat o ierarhie complexa a fiintelor vii, in care toate creaturile – inclusiv femeile – erau definite ca fiind inferioare barbatilor adulti. Dar frontiera dintre omenire si vecinii sai biologici era mai permeabila la greci decat la evrei. Zeii luau frecvent o forma animala (Zeus s-a deghizat in taur ca s-o rapeasca pe Europa, de exemplu). Mai mult, un erou de talia lui Herakles

(Hercule), care era om dar si fiul ilegitim al lui Zeus, este reprezentat ca fiind imbracat cu piei de animale si purtand capul unui leu, ceea ce exprima ambiguitatea fiintei sale. Iar daca sacrificiile animale trasau linia care-i despartea pe oameni de animale, alte ritualuri par sa o estompeze. Menadele lui Dionysos, traiau in afara comunitatilor umane, se hraneau cu carne cruda si nu recunoasteau nici o restrictie de ordin sexual. Traind aidoma fiarelor, menadele intrau intr-un „delir divin” si intrau, astfel, in contact direct cu zeii.

Katharine Park si Lorraine Daston au construit o periodizare in trei stadii —a) monstree ca rezultate ale capriciului divin, b) ciudatenii ale naturii si c) exemple medicale pentru anatomia comparata si pentru embriologie – care este necesara pentru a intelege schimbarea in conceptualizarea si in atitudinea fata de monstri din antichitate pana in zilele noastre.

Regandirea naturii umane

Pico della Mirandola a remarcat, printre primii, punctul slab al definitiei crestine, anume faptul ca pozitia privilegiata nu anula deloc *sentimentul de creatura* al omului, faptul de a nu fi decat o unealta a vointei divine. De aceea, el va incerca o abordare diferita a definirii omului, renuntand la invocarea unei diferente specifice si la afirmarea unei superioritati inerente a acestuia in raport cu restul animalelor: omul se defineste prin aceea ca nu are nici o trasatura proprie distinctiva; aceasta nu inseamna ca este „lipsit de calitati”, ci ca nici una din acestea nu este deosebita,

**REGANDIREA DEFINITIEI OMULUI.
OMUL SI ANIMALUL**

exceptionala^{iv} si, prin aceasta, nu-l privilegiaza – din acest punct de vedere – in raport cu restul animalelor. Exista o subtilitate in definitia lui della Mirandola, faptul ca orice trasatura distinctiva (adica una pe care fiinta o poseda „in cel mai inalt grad”^v), este relativa si nu absoluta. Mai mult, *ea include* fiinta in cauza, ii conditioneaza existenta de trasatura in cauza: animalul in cauza, desi „campion”, din perspectiva trasaturii distinctivite, este descoperit atunci cand si acolo unde aceasta este ineficienta^{vi}. Absenta oricarei trasaturi distinctivite, in plus, il face pe om o fiinta libera. Aceasta inseamna ca deoarece nu este determinat, prin natura sa, de la nastere, ca posedand in mod special o anumita trasatura, omul poate sa-si dezvolte *oricare din* trasaturile pe care le poseda.

Definitia lui della Mirandola ramane, totusi, tributara modului crestian de a concepe omul, ideii superioritatii acestuia in raport cu restul lumii vii. Chiar daca acest lucru nu mai apare *explicit* in definitie, datorita eliminarii diferentei specifice, el este implicat de ea: libertatea, absentia de determinare ii permite omului sa ocupe *orice* loc in ierarhia creaturilor, ceea ce reprezinta un avantaj, un privilegiu care-l particularizeaza.

Exista autori care incearca sa mearga mai departe si sa modifice radical strategia de gandire a raportului conceptual dintre om si animal. La aceasta au contribuit in mare masura si anumite schimbari intervenite in cultura si civilizatia omeneasca:

1. aparitia inteligentei artificiale a „rapit” rationalitatii atributul de proprietate exclusiva a fiintei umane si, in acelasi timp, a introdus o noua distinctie,

cea dintre fiintele vii si masini^{vii}, micșorand astfel distanta dintre om si animale.

2. aparitia perspectivei ecologiste, indeosebi a unei preocupari pentru „drepturile animalelor”, adica pentru respectarea si garantarea existentei acestora, atat pentru speciile amenintate cu disparitia cat si pentru cele care intra in contact cu omul.

3. critica feminista a paradigmei „masculine” a societatii occidentale, organizata in jurul ideilor de superioritate, conflict si dominare.

Gandirea ecologica a pus in evidenta faptul ca definitia clasica se face responsabila, cel putin moral, de atitudinea agresiva, dominatoare, de stapan, de cuceritor a omului. In acelasi timp, ea a evidentiat interdependentele dintre om si restul lumii vii, faptul ca poluarea produsa de civilizatia umana este un pericol pentru *intreaga* viata de pe planeta.

Se contureaza, astfel, o noua paradigma, care incearca sa gandeasca omul nu *in opozitie* fata de restul lumii animale, ci *impreuna* cu aceasta. Unul dintre cei care au incercat acest lucru este filosoful francez Jacques Derrida^{viii}. In cadrul unei serii de conferinte sustinute la Cerisy pe tema autobiografiei^{ix}, Derrida a tinut, in stilul care l-a facut cunoscut, o prelegere care isi propune, printre altele si aceasta sarcina de a regandi raportul omului cu animalul. Conferinta are titlul voit ambiguu "*L'Animal que donc je suis (a suivre)*": intr-o traducere literala aceasta ar echivala cu „Animalul care, deci, sunt (urmeaza)”. Titlul este o parafraza dupa clasica definitie carteziana a omului ca *ego cogito*, ea preluand concluzia rationamentului „*ergo ego sum*”^x. Traducerea

REGANDIREA DEFINITIEI OMULUI.
OMUL SI ANIMALUL

derridiana este o „tradare” a sensului cartezian, caci corespondentul francez al lui „*ego sum*”, „*je suis*” poate insemna atat „eu sunt” cat si „eu urmez”, verbele „a fi” si a urma^{xi} avand aceiasi forma pentru persoana I-a singular. De aceea, titlul ar mai putea fi tradus si cu „Animalul pe care, deci, il urmez^{xiii}”, dar si cu „animalul pe care, deci, il urmaresc^{xiii}” si, in fine, „animalul pe care, deci, il continui^{xiv}”. In sprijinul acestei interpretari vine chiar autorul in urmatoarele randuri: „A fi *dupa*, a fi *de-a lungul*, a fi *in preajma [pres]* vor aparea drept diverse moduri ale fiintei, ale lui *a fi-cu*. Cu animalul. Dar, in ciuda aparentelor, nu este sigur ca aceste moduri ale lui a fi incep sa modifice o fiinta prestabilita, un „eu sunt” inca si mai primitiv. In orice caz, ele exprima o anumita ordine a lui a-fi-strans [*etre-serre*] (care este ceea ce indica radacina etimologica *pressit*, din care sunt derivate cuvintele *aproape*, *pe langa*, *dupa*), a fi-presat, a fi-cu ca fiind strans legat, atasat, inlantuit, a fi-sub-presiune, comprimat, impresionat, reprimat, impins-catre...In ce sens al apropiatului^{xv} [*prochain*] (care nu este obligatoriu cel al unei traditii biblice sau greco-latine) as putea spune ca sunt aproape sau langa animal si ca sunt (il urmez) ? A fi-de-a lungul-lui^{xvi} ? A fi-dupa-el ? A *fi-dupa-el* in sensul vanatorii, antrenamentului, sau cultivarii, sau *a fi-dupa-el* in sensul unei succesiuni sau mosteniri ?”^{xvii}

Toate aceste sensuri indica, insa, *anterioritatea* animalului in raport cu omul: „In toate cazurile, daca „eu sunt (urmez) *dupa el*, deci animalul apare (vine) inaintea mea, mai devreme decat mine.”(...) Animalul este inaintea mea, aproape de mine, in fata mea – care sunt (urmez) *dupa el*.” Dar aceasta anterioritate nu inseamna si faptul ca animalul se termina odata cu aparitia omului, ca omul

pune *capat* evolutiei biologice^{xviii}: „...odata ce este inaintea mea, el este dupa mine. El ma inconjoara.”^{xix} Omul nu este, deci, limita superioara a animalitatii, aceasta va evolua si dupa disparitia omului.

Rasturnarea perspectivei, a raportului dintre om si animal este asumata in continuare de Derrida in termenii urmatoari: „Si din acest merit al acestui a fi-inaintea-mea, el permite sa se poata privi catre, fara indoiala, dar si – ceva ce filosofia probabil ca uita, probabil fiind chiar aceasta uitare calculata – el se poate uita la mine. El are propriul sau punct de vedere din care ma priveste. Punctul de vedere al altului absolut^{xx} si nimic nu va face mai mult sa ma gandesc prin intermediul acestei absolute alteritati a vecinului mai mult decat aceste momente cand eu ma vad pe mine insumi gol sub privirea unei pisici.”^{xxi} Ultima parte a citatului din Derrida, care efectueaza aceasta rasturnare a perspectivei, poate parea enigmatică: ce cauta pisica aici ? Cred ca Derrida face o trimitere la o celebra poezie, *Le chat*, a lui Charles Baudelaire, pe care o voi cita in totalitate mai jos:

MOTANUL

In creieru-mi se lafaieste
 Plimbindu-si coada, un motan
 Voinic, frumos si dolofan,
 — Cind miorlaie, abia scinceste.
 Alt glas mai fraged parca nu-i
 Dar vocea, oricum si-o arata,
 E si profunda si bogata :
 E farmecul si taina lui.
 Simt vocea asta cum ma fura,

REGANDIREA DEFINITIEI OMULUI.
OMUL SI ANIMALUL

Adanc in mine patrund ;
Cand viersul i-l aud curgind,
Ma-mbat ca de o bautura.
Durerea mi-o adoarme lin
Cu incantarea ei fierbinte ;
Nu-i trebuiesc deloc cuvinte,
Dar eu il inteleg deplin.
Nici un arcus nu mi se-aseaza
Atat de plin si de usor
Pe inima, nici cu-atat dor
Nu luneca si nu vibreaza,
Ca glasul tau misterios,
Motan cu chip de inger, care
Ai pogorat parca din zare,
Subtil, serafic si frumos.

II

In blana-i matasoasa, bruna,
Un vag parfum traieste, stins ;
In treacat paru-i l-am atins,
Dar inca-i simt mireasma buna.
De straja, in caminul meu,
El judeca si vede toate,
Si carmuieste si socoate.
E-o zana, sau e-un Dumnezeu ?
Cind dragastos il simt cum vine
Si ochii mei, ca de-un magnet
Atrasi, spre el se-ntorc incet
Si-ncerc sa vad mai mult in mine,
Mirat, in fata mea zaresc
Pupilele-i lucioase, pale,

Ce ard ca doua vii opale,
Si-n umbra, tinta, ma privesc.^{xxii}

Finalul poeziei evoca exact situatia pe care o descrie Derrida: un om privit de o pisica. Care este semnificatia acestei situatii ? Ce inseamna sa fii privit de un animal ? Crestinismul a acordat vazului o valoare deosebita, daca ne gandim numai la reprezentarea divinitatii in forma unui ochi. Ochiul divin semnifica omniscientia si omnipotentia. Privirea este asociata luminii si ratiunea umana reprezinta termenul mediu prin intermediul caruia attributele divine sunt transferate omului. De aceea, privirea are, in aceasta paradigma, semnificatia cunoasterii, dominarii si a controlului. Privirea, din perspectiva epistemologica, opereaza distinctia dintre subiect si obiect: subiectul este cel care *priveste*, ochiul, sursa luminii, obiectul este cel *privit*, este cel *expus*. „Politic”^{xxiii}, privirea distinge stapanul de sluga: stapanul *priveste*, sluga (sclavul) este *privit*. Privirea, ordona, controleaza si pedepseste. Cel *expus* privirii este „gol”, adica lipsit de orice mijloc de aparare, complet neajutorat, un simplu instrument, o jucarie a privitorului.^{xxiv} Animalul, mai ales in varianta lui domesticita, apare ca fiind obiectul predilect al privirii omului. Dintre animalele domestice, pisica face exceptie si poezia lui Baudelaire exprima, in aceasta privinta, intreaga seductie si dominare pe care o exprima relatia ei cu omul, avand aici de-a face cu un adevarat imn adus pisicii. Exista, insa o traditie culturala in aceasta privinta: inca in cultura antica egipteană putem identifica o fascinatie a privirii pisicii^{xxv}, evul mediu a demonizat-o tocmai pentru ca

REGANDIREA DEFINITIEI OMULUI.
OMUL SI ANIMALUL

refuza sa se lase privita etc. O explicatie pentru acest tratament diferit al pisicii in raport cu alte animale domestice^{xxvi} ar putea fi faptul ca ea nu a fost domesticita decat de 4000 de ani, fiind deci la frontiera care desparte lumea animalelor domesticite de cea a celor salbatice: o pisica nu are, la drept vorbind, un stapan, ci, cel mult, un interlocutor^{xxvii}, in om.

Operarea acestei rasturnari este importanta pentru ca ea ne permite sa recunoastem ca *animal* ceea ce, pana acum nu era perceput decat ca *propriu* uman: respectul fata de celalalt, capacitatea de a-l accepta asa cum este pentru ceea ce este^{xxviii} si nu in vederea unui scop personal, toate aceste lucruri sunt evidentiate de (in) aceasta relatie. Pisica are „psihologie”, are o viata „sentimentala” si chiar „morală”: pentru a privi pisica, omul trebuie sa se lase privit de aceasta, trebuie sa o accepte si sa o respecte. O pisica nu poate fi dresata si, mai ales astazi, a avea o pisica este, practic vorbind, un act gratuit^{xxix}. Ea ramane ceea ce este, adica o felina, adica un vanator, caruia domesticirea nu a facut decat sa-i modifice atitudinea fata de om: pisica este singura felina *prietenoasa*.

Se poate observa ca, prin rasturnarea efectuata de Derrida, privirea capata un sens nou, diferit de cele traditionale, epitemologic^{xxx} si pragmatic-politic^{xxxi}, unul etic, inregistrat deja la nivelul limbajului cotidian in expresia „a fi privit de...”, „te priveste”, unde privirea devine sinonimul responsabilitatii. Privirea animalului ne spune ca suntem raspunzatori, ca nu putem asista la dezastrul ecologic, ca nu putem accepta torturarea si chiar uciderea unor animale in laboratoarele de cercetari medicale si farmaceutice etc.

O alta dimensiune a acestei regandiri a raportului dintre om si animal este relevata de opera unei graficiene, Patricia Picininni, care a organizat pavilionul australian de la bienala de arta contemporana de la Venetia din 2003. Expozitia si pliantul de prezentare al acesteia au socat asistenta si pavilionul australian a fost cel mai vizitat din toata bienala. Tema expozitiei a fost „*We are family*”, ce s-ar traduce prin „Suntem familie”^{xxxii}. Socul expozitiei a fost reprezentat de un grup de fiinte umanoide (la scara 1/1), o femela care alapteaza mai multi pui. Este o „specie” creata de autoare pe baza unei documentari foarte serioase in domeniul evolutiei si al ingineriei genetice, un soi de rezultat al unei *involutii* a speciei umane catre o specie porcina. Artista a folosit ca materiale de baza pielea de porc si siliconul si efectul de realitate este deosebit de puternic. Ceea ce a socat si, pe unii, a revoltat, a fost amestecul ambiguu de caractere umane si porcine. Intentia autoarei a fost, inasa, alta, care este evidentiata cel mai bine de coperta pliantului de prezentare a pavilionului australian: expresia chipului femelei, nu a maternitatii, ci a *familitatii*^{xxxiii} pe care o exprima si titlul expozitiei: privirea femelei este una de *recunoastere*, de comuniune, nu printr-un caracter „spiritual”, „nobil” etc., ci prin unitatea pe care o da grupului pe care-l hraneste si deschiderea catre noi, catre privitori, prin privirea care ne expune. Socul, chiar revolta privitorului exprima tocmai acest fapt de a fi expus, nud, dezbracat de orice idee preconceptuata de superioritate sau avantaj evolutiv, de a fi inclus de aceasta privire *in familia* celei care-l priveste. Lucrarea ne solicita sa depasim aceste sentimente de superioritate catre recunoasterea apartenentei la aceiasi lume animala,

**REGANDIREA DEFINITIEI OMULUI.
OMUL SI ANIMALUL**

nu in maniera abstracta a *speciei*, ci in cea foarte concreta a *familiei*.

Voi incheia cu concluzia conferintei lui Derrida: „Ce pariuri sunt ridicate de aceste intrebari ? Nu trebuie sa fii un expert ca sa observi ca ele implica sa reflectezi la ce se intelege prin viata, vorbire, moarte, fiinta si lume ca a fi-in-lume sau a fi catre lume, sau a fi-cu, a fi-inaintea, a fi-in-spatele, a fi-dupa, a fi si a urma, a fi urmat sau a fi urmand, acolo unde *Eu sunt*, intr-un fel sau altul, dar..., *langa* ceea ce numesc animal. Este prea tarziu sa il negam, el era acolo inaintea mea care sunt (urmatorul) dupa el. *Dupa* si *langa* ceea ce numesc animal si *cu el* – fie ca vrem sau nu si orice am face.”^{xxxiv}

NOTES

ⁱ Precursorii antichi ai ideii crestine au fost Platon (cu Lumea Ideilor si teoria nemuririi sufletului) si Aristotel (cu teoria intelectului epistemic). In esenta, este vorba despre situatia paradoxala dupa care ceea ce *defineste omul este supraumanul, divinul*.

ⁱⁱ Aceasta iluzie a invincibilitatii omului va fi denuntata mai tarziu de Blaise Pascal.

ⁱⁱⁱ Exemplara este, pentru aceasta atitudine, ideea nitzscheana de Supraom: locul lui Dumnezeu (care este mort) trebuie ocupat de Supraom.

^{iv} Omul vede, dar nu atat de bine ca vulturul, alearga, dar nu atat de repede ca ghepardul, are miros, dar nu atat de fin ca al cainelui etc.

^v De genul „cainele are mirosul cel mai fin”, „vulturul are vederea cea mai agera”, „liliacul are auzul cel mai sensibil”, „elefantul este animalul cel mai puternic” etc.

^{vi} Astfel existenta cainelui este pusa in pericol fie cand isi pierde mirosul, fie cand acesta devine ineficient, adica trebuie sa apeleze la alte simturi sau calitati.

^{vii} Ceea ce unii ciberneticieni numesc „viata artificiala”.

^{viii} *The Animal That Therefore I Am (More to Follow)*, *Critical Inquiry* 28 , 2002.

^{ix} Este vorba, mai curand, despre auto-bio-grafie, in sensul de scriere despre (propria sau despre insasi) viata, inteleasa, vom vedea, intr-un sens incluziv.

^x Caruia ii corespunde „donc je suis”.

^{xi} „Suivre”, care inseamna a urma, a urmari, a continua. Expresia „a suivre” este folosita pentru a marca faptul ca, de exemplu, un text are o continuare, un „va urma” „a suivre” imparantezat sugereaza, deci, faptul ca nu suntem *punctul final* al evolutiei animale – punctul de vedere traditional, ci ca aceasta poate continua si dupa noi. Astfel, isi face loc ideea de „post-uman” despre care voi vorbi in alta parte.

^{xii} Cu sensul de „insotesc”, care evoca *proximitatea* omului in raport cu animalul.

^{xiii} Cu sensul de „caut”, care evoca necesitatea definirii „animalitatii”, a ceea ce este comun pentru om si animal.

^{xiv} Cu sensul de „urmare”, de continuare a Marelui Lant al Vietii despre care vorbeste ecofilosofia.

^{xv} „Prochain” mai inseamna si „semen”, „ruda”, „aproape” ca in sintagma „aproapele meu”.

^{xvi} Adica a-l insoti in cadrul evolutiei, ca apartinand aceleiasi proces de evolutie a vietii.

^{xvii} *Op.cit.*, p.379.

**REGANDIREA DEFINITIEI OMULUI.
OMUL SI ANIMALUL**

^{xviii} Idee continuta si in versiunea desacralizata a teoriei darwiniste a evolutiei, unde omul era *finalul*, creanga cea mai de sus a acesteia. Sau in ideea lui Lucian Blaga dupa care, odata cu aparitia omului, evolutia biologica este inlocuita de cea culturala.

^{xix} *Op.cit.*, p. 380.

^{xx} Aceasta sintagma trimite la modul in care concepe unul dintre maestrii lui Derrida, filosoful Emmanuel Levinas, raportul omului cu Altul, drept un raport esentialmente moral, bazat pe inaccesibilitatea si ireductibilitatea hermeneutica a Altului, pe caracterul lui impenetrabil si incomunicabil, ceea ce convine unui raport cu animalul.

^{xxi} *Idem.*

^{xxii} Trad. lui Lazar Iliescu.

^{xxiii} Sau pragmatic.

^{xxiv} Derrida, *op.cit.*, p.381: „Ii sunt prezentat in mod pasiv ca fiind gol, vazut si privit gol, inainte ca sa ma vad *eu insumi* ca fiind privit de o pisica. Inainte chiar ca sa ma fi vazut sau cunoscut ca fiind gol. Ii sunt aratat inainte chiar ca sa fiu prezentat mie insumi. Nuditatea nu este decat pasivitate, involuntara exhibare a eului.”

^{xxv} S-au descoperit numeroase statui egiptene ale unor pisici care se uita *direct* catre privitor, producand impresia ca *il* privesc.

^{xxvi} Comparatia cea mai evidenta este cea cu cainele, „tovarasul cel mai fidel al omului”, de fapt animalul care este privit chiar si atunci cand priveste.

^{xxvii} Baudelaire arata, in prima parte, ca seductia si instapanirea sunt rezultatul comunicarii - al vocii – pisicii.

^{xxviii} „Ca scop in sine”, dupa expresia lui Imm. Kant.

^{xxix} Pisica este „animalul de companie” prin excelenta.

^{xxx} Unde „a vedea” este sinonim cu „a cunoaste”.

^{xxxi} Unde „a vedea” este sinonim cu „a controla”, „a stapani”.

^{xxxii} Se remarca lipsa articolelor „the” sau „a”.Astfel, accentul cade pe „we” (noi) si „family” (familie). „Noi” despre care vorbeste Picininni nu este, insa, uman.

^{xxxiii} Familia, relatia de rudenie, sunt concepte centrale in antropologia culturala, care defineste omul, spre deosebire de restul animalelor, tocmai prin acest concept.

^{xxxiv} *Op.cit.*, p.380.